Вони сиділи в самому темному куточку вагона, прикриті зверху спущеною полицею, і світло ліхтаря, що був угорі над ними, не досягало їх. їх постаті ледве вирізувались^ тьмяно освітлені другим ліхтарем, що висів у кінці вагона над протилежними дверима, їх обличчя здавались майже так само темними, як і одіж.

Вона ридала гірко і довго. Він не міг заспокоїти її.

Ситий кондуктор частенько проходив повз них і цілив на їх зелену, мигтящу плямку свого ліхтаря, приглядаючись пильно до їх обличчів у темряві, з розчуленою й разом скритою усмішкою, з якою дивляться на закоханих. Кондукторові здавалось, що їх легко зрозуміти. "Милії не сваряться, тільки бавляться",— думав він про себе і проходив через вагон, пильнуючи їх, чекаючи кінця комедії кохання.

Тільки... тут було не те, не те... зовсім не те. Вона плакала не через нього й не за ним. Вона плакала за своїм померлим чоловіком. А сльози котились по її обличчю мимохіть, безперестанку. Плечі тремтіли. Дух захоплювало. Хустка була мокра од сліз.

— Це я сьогодні так,— сказала вона нарешті крізь сльози соромливо, — а то я рідко коли плачу... Сьогодні я була там,— між ялинками в байраці... На версі освітлені рожевим вечірнім сонечком ялинки... Кожна голка вгорі золота, а долі вони темні, темні, аж чорні... Там ми колись сиділи... Як він любив їх, як любив це місце! Він був... Так, був, був, був, був!..— повторила вона кілька разів одноманітно, заплакала ще дужче, знесилюючись од сліз, і обіперлась несвідомо своєю мокрою щокою на його схилену щоку. її гарячі сльози попали йому в око, й він сам заплакав, але не озивався, тільки мовчав, слухав і не заважав їй плакати.

— Як це могло статись? Як це може бути? Я все чекаю на нього. Як це може бути? — питалась вона в розпачі, з нудьгою, і простягала руку,

шукаючи його руки. Він одразу не зрозумів її і тільки згодом подав їй свою руку Вона злегенька стиснула її і зараз же пустила Сама ж одхилилась набік, випростувалась і втихла, дивлячись блукаючим оком у просторінь. Через хвилину вона перестала плакати, наче знайшла в собі якусь силу, якусь змогу уміцнитися, терпіти, мовчати, коритись..

— Так, незабутній, бідний друже, дорогий мій товаришу!.. Я теж не можу цілком зрозуміти, як це могло статись?! Як, через що його немає більше з нами?.. Не можу повірити та й ніхто не йме цьому віри,— промовив він і важко зітхнув.

В цю хвилину учулась з сусіднього купе пісня підви-иившого ремісника:

Когда я бы-ы-ыл свободный мальчик, Ровесник ю-у-уным де-е-ерсвам.

Вона здригнулась цілим тілом, як деревце, котре ру бають, і лякливо зашепотіла:

— Ой, скільки спогадів! Усе, усе нагадує його.. Скрізь, всюди він!.. Він... Мій милий! — Останнє слово вона вимовила з вагою сорому, але з великою ніжністю.— Ось і це теж!.. Він мав комічний хист; він умів передражнювати всіх і знав багато цих дурних та характерних пісень.

Коли вона раптом здригнулася, він обгорнув її плечі одною рукою поверх здорової теплої хустки, в яку вона укутувалась.

Вона ще раз заплакала, та хутко перестала. Потім глянула на дівчину, що напроти спала на лаві, і зненацька спалахнула в неї думка: "Якби тая не спала, він не обняв би мене* якби тая не спала, я не дозволила б... Та ні, чому ж?"

Вона сиділа тихо, підтримувана його рукою, якось скорчившись і притулившись, глибоко зітхаючи та згадуючи про свого дорогого небіжчика, про його любов до неї:

"Який він був ніжний!.. Як він кохав!.. Більш ніхто не може так кохати... Я хочу сказать... мене кохати так. . Ні, ні! Ніхто! Ніколи!"

"Ні, моя ти ріднесенька, може, може!" — подумав він, подумав тільки, бо не висловив би цих слів навіть перед страхом смерті..

їй хотілось тепер безкрайньо говорити про "нього", говорити про його красу, про його любов, про своє горе про їх любов, про що вона раніш не балакала ні з одною живою душею. Сором розтав, як сніг, і вона говорила, говорила, говорила...

А він вперше чув, як вона висловлювалась, як вона обнажала свою душу Перше він бачив її гордою, холод ною, відлюдною, насмішкуватою, тепер жалібною.

— Він був такий любий, такий ніжний, а я така холодна, часом зовсім наче з мармуру. Еге, я була така жорстока!.. Я навіїь ні разу не сказала йому за все життя наше, який він був красень! — Фарба стиду залила її обличчя.

— І потім... Я... Ви знаєте? Я не люблю кохання... Я хочу... Я хотіла приязні, а скоїлось інакше!.. Ми були із ним, як з вами, приятелями... А зненацька — кохання... Я не знаю... Це мене ображало...

Вона хотіла визволитись од його обіймів, та не знала, як це зробити, щоб не образити його.

Кондуктор знову пройшов повз них з ліхтарем і знову подивився на них, начеб усе вже зрозумів. Коли він щез, вона промовила:

— Ви знаєте, він щось негарне про нас гадає. За кого він нас має?

— Авжеж знаю! — відповів він спокійно.

— Та й що ж?

— Та й нічого! — сказав він ще спокійніше.

— Уразливо це,— промовила вона, здригнувши плечима,— він же думає щось зовсім інше, він же думає, що... теє/що між нами... і всі так думають!.. Це зовсім неможлива річ!

— Ну, і нехай! А воно все ж таки є,— сказав він стиха, побожно, подібно, як віруючі говорять молитви, а далі додав палко: — А ви говоріть, говоріть, говоріть іще!

Так, це було можливо. Та тільки тут! Вночі, у вагоні, без людей, без грунту стоячого, наче в келиху тремтячої величезної квітки, що захищала їх своїми пелюстками, своїм запахом од усіх, од усього.

Вона визволилась обережно з-під його руки, встала і притулилась до холодного запотілого скла...

Починало світати. Бліді зірки гасли на блідому небі, зірка за зіркою. Молочні тумани вставали, приймаючи обриси химерних, легких постатей, щоч летіли в божевільному, радісному танцю, ледве торкаючи ніжними стопами землю... Мало-помалу їх шати стали рожевими од ранішньої зорі, а вони все простували та неслись угору в нескінченному танці... Нудьга породжує радість. Сльози породжують усміхи. Так тумани породили ці летючі мрії.

— Одначе вам пора й спати! — сказала вона, обертаючись до нього, з легеньким усміхом.

— Я не хочу спати,— рдказав він.— А ви? І краще зовсім не будемо спати цієї ночі, бо шкода спати. Чи не правда, мій друже? — Він ласкаво усміхнувся.

— Еге ж!.. Тільки я хочу все ж таки лягти, та й ви лягли б.

Вона почала лагодити собі постіль на верхній лаві. Коли він хотів допомогти їй влізти, вона раптом одвела його:

— Ні, ні! Нащо це? Я ж не буду вам допомагати, я добре й сама можу,— і вона легко скочила наверх.

Він теж умостився понад дівчиною, що спала внизу Довго вони лежали мовчки. Вони лежали поруч, як Трі-стан і Ізольда. Тільки не було меча між ними !; не було й любові між ними...

Він був безмірно щасливий, щасливий, бо переживав піч, якої мільйони не можуть пережити, ніч чисту, ніч святу. Він був щасливий, що ділив із нею її горе, що вона довірилась йому, як другу, як брату. Він був щасливий, що вперше він не бачив жінки в цій жінці: він її не кохав, а проте одцурався б ради неї, ради цієї приязні од усього: од сім'ї, од дітей, котрих він любив більше, як життя; одрікся б і пішов би на край світа, на смерть... Він був щасливий, що був людиною..

її ж уперше в цю ніч покинула думка про самогубство, про смерть, і хотілося їй до болю, щоб той, дорогий і чудовий, котрого нема вже з нею на землі, міг бачити її і їх друга й радіти за неї, бо вона знайшла для себе порозуміння...

Якби треба було висловити їх почуття, вона б не знайшла слів, бо немає слів легеньких, як тінь, прудких, як світло, гарних, як зорі,— для почуття ласки, почуття правди, почуття волі, що через край наповняли їх душі цієї ночі...

Довго лежали вони так із заплющеними очима. їй здавалось, що він заснув. Вона тихенько зсунулась долі, напнулась теплою хусткою і попростувала до дверей направо. Він хутко підвівся і промовив:

— Не ходіть у той бік!

Вона мовчки повернулась і пішла ліворуч. Коли вона вернулась на своє місце, він, здавалось, спав.

Тільки як же її зворушило це дрібне піклування про неї!.. Хто знає, чого він боявся: чи того п'яного в сусідньому вагоні, чи бруду того місця. Тільки він чогось боявся за неї і виявляв свою турботу так просто, так "тверезо" і разом так наївно, що вона усміхнулась сама до себе.

Вона лягла і знову закрила очі, але заснути не могла. Якісь блискучі яски сіяли в повітрі перед її очима. Усе поле заснувалось червоним золотом, а сині квітки почали носитись угору і вниз. Накінець, виявилась на їх тлі голівка маленької дівчинки, дочки того чоловіка, що лежав поруч із нею, дівчинки з милими синіми оченятами, з напіводкритими рожевими устоньками та двома гарненькими туго заплетеними кісками на плечах. їй пригадалась несподівана й чула дитиняча любов до неї самої, нічим з її боку не викликана, хіба тим тільки, що вона була дочка свого батька...

— Ні, ви таки не спите? — раптом обізвався він до неї.— Я почуваю це...

Вона, замість одповіді, почала декламувати, все не розтуляючи очей:

Знизу зорять квітки, Згори зірки мигтять, Чисті мрії мої золоті Швидко, швидко летять Од квіток до зірок, Знизу вгору й навпаки — Од зірок до квіток...

Що це? — він звівся на лікті і слухав, як зачарований. ^

Це моє! — сказала вона.— А знаєте, що я складала вірші тільки раз у свому життю, в ту добу, коли ми були, заручені... Ні раніше, ні пізніше... І тепер не розумію й не можу розуміти... ні одного вірша. Чи не чудно се?

Еге ж!..

А ось ще:

Потяг . В вирій поринання.. Хмари димові.-Потяг зайве приглядання.. Пасма парові

Потяг., он де обрис милого лиця.. Ой цікавість недоречна! Ой ви мрії, мрії,— без кіпця! Флер на ній. В очах журба сердешна. Видно, доля мало щастя їй дала.. І сміється поруч дівчинка мала.. V Жовто-синяя вагонів череда..

Знов чудовий образ красний..

Хто, куди? Текучі думки, як вода

Ти звідкіль, мій янгол ясний?

Поруч гарний, з чорним вусом молодий..

І блищить на пальці перстень шлюбовий

Він дивився на неї і не знав, чи гарна вона була, чи ні, тільки здавалась вона йому надзвичайною.

— Еге ж, перстень! — повторила вона," задумливо дивлячись на свою руку, на котрій були два шлюбних персні — на другому й на четвертому пальці.— А знаєте, як цей перстень перейшов до мене?

Розкажіть! Я вже давно прикметив, що він у вас, тільки як же він дістався вам? Він же повинен бути і а надто великий для вас... Розкажіть, розкажіть! — Він шсміявся, чи, пакг не засміявся, тільки їй учувся сміх і... цього було досить для неї...

— У його була дуже маленька рука,— сухо одказала попа, глянувши на його прездорову руку, і замовкла.

Він не насмілився напосідатись.

Згодом він заснув, втомлений і радісний. Вона не спала до кінця.

Вранці вони приїхали до одної із станцій і розстались. Вона повинна була їхати далі,— він мусив залишитись. Коли настала година розставання, вона швидко забігала по платформі, хапаючись за груди рукою, важко дихаючи:

— Ой, це серце, воно тепер часто мучить мене з тих пір, як...— вона не доказала і, раптом повернувшись, простягла йому руку:

— Прощавайте! Спасибі!

Він припав устами до її руки й не хотів одриватись. Вона легенько приторкнулась до його чола губами, тремтячи як метелик.

— Дозвольте мені поцілувати вас,— сказав він і поцілував її в губи ніжно й лякливо.

Вона стояла, як статуя з мармуру, холодна й нерухома, і, міцно стуливши свої вуста, прийняла той поцілунок, бо вона була певна в ньому, вона вірила в нього, вірила в приязнь. Згодом вона ворухнулась і почала йти до вагона, не оглядаючись. Тоді він побіг за нею, обняв її й поцілував ще раз гарячими, вогкими губами. Вона здригнулась, відхитнулася й кинулась прожогом до вагона. Вскочивши на поміст,

вона, судорожно та непритомно вчепившись за залізні поручні руками, стояла, дивлячись полумутним поглядом у просторінь, не бачачи, що її приятель швидко йшов услід за потягом, що одходив од станції, йшов і махав безперестанку капелюхом у високо підведеній руці.